

DOI: <https://doi.org/10.28925/2519-4135.2024.54>

УДК 76.071.1:7.036(477)

ОСОБЛИВОСТІ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОГО МОДЕРНУ

В ІЛЮСТРАЦІЯХ ГЕОРГІЯ НАРБУТА

Зайцева Вероніка Іванівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1160-1760>

e-mail: nika.zaytseva@gmail.com

Буйгашева Алла Борисівна,

народний художник України, професор,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,

Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3549-195X>

e-mail: a.buihasheva@kubg.edu.ua

FEATURES OF THE UKRAINIAN MODERN STYLE IN THE ILLUSTRATIONS OF GEORGY NARBUT

Zaitseva Veronika Ivanivna,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1160-1760>

e-mail: v.zaitseva@kubg.edu.ua

Buihasheva Alla Borysivna

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3549-195X>

e-mail: a.buihasheva@kubg.edu.ua

Анотація. У статті висвітлено особливості стилістики

українського модерну в книжковій графіці відомого українського художника-графіка, ілюстратора, Георгія Нарбута як приклад ілюстрування українських видань першої третини ХХ століття. Значну увагу приділено культурі створення української книжки цього періоду. Книжкова графіка ХХ століття відроджує книгу як складне художнє явище, як феномен синтезу нового світосприйняття. Можемо зазначити, що нові й нові талановиті художники в своїй творчості долучалися до мистецтва книги. Їх творчий доробок і сьогодні є визначальним у позиціюванні української книжкової графіки на світовому рівні. Так, яскрава творча індивідуальність Георгія Нарбута, підкріплена глибоким знанням українських народних традицій, вирізняється своєрідністю трактування стилю модерн. Графічні роботи митця визначали і визначають самобутнє обличчя українського книжкового мистецтва.

Актуальними є дослідження історичної еволюції книжкової графіки під впливом зовнішніх факторів різного характеру: економічних, суспільно-політичних та естетичних. Процес життєдіяльності людини впливав на формування естетичного сприйняття і пізнання дійсності.

Поняття композиції книги логічно вкладається у визначення організації різноманітних елементів в єдину художню форму. Принципи композиційних побудов стали інструментом, що сприяє організації часових і просторових характеристик для створення нового мистецького твору. Такий творчий підхід складає загальну просторово-виразну композицію образного книжкового ансамблю.

Твори української книжкової графіки першої третини ХХ століття в той час широко «мандрували» країнами Західної Європи. Українські художники працювали в

Парижі, Мюнхені, Лейпцигу, Варшаві, Кракові, Празі. На мову української графіки мали вплив традиції і нові течії західно-європейського мистецтва, зокрема, стилю «модерн». Так, засновники нової школи прийшли в образотворче мистецтво через стиль модерн з його тяжінням до синтезу мистецтв.

Ключові слова: художник-графік, Георгій Нарбут, ілюстрація, книга, композиція, мистецтво, стиль.

Abstract. The article highlights the stylistic features of Ukrainian modernism in the book graphics of the famous Ukrainian graphic artist, illustrator, Georgy Narbut as an example of illustrating Ukrainian publications of the first third of the 20th century. Considerable attention is paid to the culture of Ukrainian book creation of this period. Book graphics of the 20th century revives the book as a complex artistic phenomenon, as a phenomenon of the synthesis of a new worldview. We can note that new and new talented artists joined the art of the book in their work. Their creative work is still decisive in positioning Ukrainian book graphics at the world level. Thus, the bright creative individuality of Georgy Narbut, supported by a deep knowledge of Ukrainian folk traditions, is distinguished by the originality of the interpretation of the modernist style. The artist's graphic works determined and determine the original face of Ukrainian book art.

The study of the historical evolution of book graphics under the influence of external factors of various natures is relevant: economic, socio-political and aesthetic. The process of human life influenced the formation of aesthetic perception and cognition of reality.

The concept of book composition logically fits into the

definition of the organization of various elements into a single artistic form. The principles of compositional constructions have become a tool that contributes to the organization of temporal and spatial characteristics for the creation of a new work of art. Such a creative approach forms the overall spatial and expressive composition of the figurative book ensemble.

The works of Ukrainian book graphics of the first third of the 20th century at that time widely «traveled» through the countries of Western Europe. Ukrainian artists worked in Paris, Munich, Leipzig, Warsaw, Krakow, Prague. The language of Ukrainian graphics was influenced by the tradition and new trends of Western European art, in particular, the «modern» style. Thus, the founders of the new school came to the visual arts through the modern style with its attraction to the synthesis of arts.

Keywords: graphic artist, Georgy Narbut, illustration, book, composition, art, style.

Вступ. Аналізуючи розвиток української книжкової графіки періоду її становлення, можна дійти висновку, що в цілому мистецтво книги 1920-х років мало значні здобутки в зовнішньому орнаментально-шрифтовому й сюжетному вирішенні новаторської за своїм характером та національно-своєрідної української книги. В ці роки, йдучи спільними для всього українського мистецтва шляхами, українські графіки прагнули до комплексного вирішення книги як художньо-поліграфічного цілісного організму й робили перші кроки, що наближали реалістичну сюжетну ілюстрацію до багатства й змістовності літературного твору [5].

Постановка проблеми. Дослідження творчості майстрів книжкової графіки ніяк не можна назвати

вичерпаним. В цьому сенсі є евристично плідним простежити стилістичну еволюцію ілюстрування Георгія Нарбута – автора, чиї роботи стали джерелом художньо-стилістичних видозмін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині існує чимало публікацій, присвячених художньому доробку Георгія Нарбута як майстра-новатора, зачинателя різних стилів і нових мистецьких напрямків. Так, модерн, неокласика, необароко, неопримітивізм і футуризм, поєднуючись у творчості митця з неповторними ознаками національної тематики, є характерними для творів Г. Нарбута, як зазначено Ольгою Лагутенков в книзі «Українська графіка першої третини ХХ століття» [6]. «Через розкриття образів і характерів художники-ілюстратори майстерно передають емоційний лад літературного твору, працюючи над ілюстраціями, із захопленням вирішують завдання створення цілісного книжкового організму» – наголошував у своїх працях відомий український мистецтвознавець Ігор Верба [3].

Ґрунтовний матеріал, що доповнив сучасні знання про тенденції в ілюструванні та макетуванні українських видань дали дослідники: Леонід Владич в книзі «Мовою графіки» [4] та ін.

Мета полягає у висвітленні дослідженні особливостей стилістики українського модерну в книжковій графіці відомого українського художника-графіка, ілюстратора, Георгія Нарбута як приклад ілюстрування українських видань першої третини ХХ століття.

Результати досліджень. У першій третині ХХ століття художники книги України приділяють багато уваги архітектонічній будові видань з єдиною

композиційною системою. Слід відзначити, що тогочасні книги за принципами будови й оформлення були власне такими ж, як і журнали. В умовах післявоєнної розрухи та нестачі поліграфічних матеріалів художнику доводилось працювати над невеликими замовленнями, здебільшого над оформленням збірників і журналів. Основні художні принципи, вироблені в оформленні періодичних видань, лягли в основу розвитку нашої книжкової графіки, тому ми можемо розглядати журнальну графіку Г. Нарбута як книжкову. Пластична мова Г. Нарбута поступово зазнає змін, що помітно вже у оформлених ним обкладинці першого номера часопису «Наше минуле» 1918 року та обкладинці до журналу «Мистецтво» 1919 року (рис. 1, 2).

Рис. 1, обкладинці першого номера часопису «Наше минуле», 1918 р.

А також художнє оформлення обкладинки до збірки «Українська абетка», 1917 р. Це вже чиста графіка, з виключною точністю пов'язана своїми лініями та плямами з площиною аркуша, зі своєрідною будовою перспективи, з надзвичайно тонким відчуттям принципів декоративного й монументального мистецтва.

Рис. 2. Обкладинка першого номера часопису «Наше минуле» 1918 р

Рис. 3. Обкладинка до збірки «Українська абетка», 1917 р.

Традиційне українське народне мистецтво подається Г. Нарбутом як необхідна складова складного процесу художнього творення у поєднанні давніх історичних образів із сучасністю, їх засвоєння, сприйняття і подальший розвиток, де простежуються імпульси, що йдуть від минулого у поєднанні з новим світосприйняттям. Як стверджує досвід Нарбута, новаторство за суттю і є традицією у її розвитку.

«Точність пластичного рішення, вишуканий художній смак, знання історії і розуміння сутності кожного художнього стилю, притаманні Г. Нарбуту, поєднання у творчості майстра різних стилів і мистецьких напрямків, забезпечили йому видатне місце в українському графічному мистецтві 1920-х років, дозволивши започаткувати мистецький рух, найбільш помітний у графіці того часу, так звану «нарбутівську течію» [5].

Модерн, неокласика, необароко, неопримітивізм і футуризм, поєднуючись у творчості митця з неповторними ознаками національної тематики, є характерними для творів Г. Нарбута, як зазначено Ольгою Лагутенко в книзі «Українська графіка першої третини ХХ століття» [6].

Образотворча мова художників «нарбутівської течії» була чутливою до мистецьких шукань, працюючи над створенням нового типу національної української книжки, вони зверталися до народних витворів декоративно-прикладного мистецтва, до традицій українського бароко. У їхніх творах відчутний вплив різних художніх напрямів – конструктивізму, футуризму, кубізму, неопримітивізму, експресіонізму, але традиційні національні мотиви складають основу.

У порівнянні з попереднім, «петербурзьким», на протязі «київського періоду», коли митець захоплюється зразками українських стародруків. Нарбуту вдається, легко втілюючи зображальні елементи в символічних композиціях, мислити символами; так він використовує мотив «Козака з рушницею» на обкладинці, в ескізах Державного герба України та в печатці УАМ.

Рис. 1, 2. Ескізи Державного герба України та в печатці УАМ.

Щодо стилю й графічної манери ці твори значно відрізняються від малюнків петербурзького періоду. В своїх малюнках та трактуванні окремих образів художник творчо наслідує київські гравюри XVII століття, доповнюючи їх типовим для майстра живим українським гумором; а в техніці виконання він відходить від рафінованої чіткості, сухості та перевантаженості деталями своїх більш ранніх композицій. Це вже чиста графіка, з виключною точністю пов'язана своїми лініями та плямами з площиною аркуша, зі своєрідною будовою перспективи, з надзвичайно тонким відчуттям принципів декоративного й монументального мистецтва. Пластична організація аркуша, класична зрівноваженість усіх елементів малюнка, шрифтів і декору свідчать про виняткове обдаровання графіка й розуміння ним пластичних законів, наслідуваних від першодрукарів та старої гравюри. Георгій Нарбут надихався мрією про відродження високого статусу мистецтва, яким він був у давнину. Він шукав взірця для себе у народному мистецтві, глибоко зануреному в людське життя та побут, з властивими йому певними канонами і умовностями, захопленому яскравістю фарб та безпосередністю світовідчуття, з уникненням зайвої описовості.

Ілюстрування «Енеїди» І. Котляревського було останнім великим мистецьким задумом Георгія Нарбута, і тільки передчасна смерть завадила йому, зупинивши після лише однієї виконаної ілюстрації.

П. Білецький, досліджуючи книжкову графіку, важливе місце відводить творчості Георгія Нарбута, відзначаючи здатність художника до аналізу засобів художньої виразності та образності у конструктивному рішенні книги, його особливо уважне ставлення до пам'яток минулого,

які, збагачені сучасним досвідом, видозмінюються, стилізуючи, акцентуючи або перебільшуючи певні елементи у книжкових і станкових творах. «Еней», будучи замислений як частина художньої структури книжки, а не станкова картина, має проте такі, характерні творчості майстра в останній час риси у komponуванні і виконанні, що легко міг би бути збільшений і чудово виглядав би як монументальний розпис на стінній площині [1, 2].

У своїй трактовці поеми він не підкреслює бурлескність її форми, гумористичність, побутово-жанровий характер, вважаючи, що головне – це її патріотична складова. Завдяки сукупності, застосованим Нарбутом художнім засобам, цей твір – шедевр українського графічного мистецтва. Українське мистецтво XVIII ст., очевидно, надихало Нарбута, і його композиція схожа на автентичну народну ікону, що відзначалася яскравими та насиченими кольорами та візерунками: жовтими, блакитними, червоними та ніжно-перлинними, які у вдалому поєднанні створюють єдину гармонію. Кожна постать у козацькому гурті насичена впевненим спокоєм. У загальному піднесенні, урочистості, у чіткому ритмі цього твору передається темперамент переможного козацького маршу, що кличе вперед, до перемоги.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з викладеного, є всі підстави стверджувати, що Георгію Нарбуту були близькими вишукані зразки з багатовікової історії вітчизняного книгодрукування, його приваблювали мистецькі традиції того чи іншого періоду. Книга в образному та конструктивному рішенні має власну художню виразність, і художник в своїх пошуках використовує всі її засоби. Г. Нарбут сприймає книжку,

як цілковитий продукт культури, що здатний впливати на сприйняття дійсності. У своїх роботах митець приділяє увагу пам'яткам минулого, стилізуючи й осучаснюючи їх. В творчості митця ілюстрація стає не стільки графічним об'єктом, скільки цілісною образною моделлю певного художнього світу. Вона не тільки пояснює текст, але й сама задає читачеві достатньо складну задачу своєї розшифровки і прочитання.

Композиція, в першу чергу є виразником гармонійного поєднання всіх елементів в книзі і не може бути абстрагованою від змістовних та функціональних зв'язків. В книжкових композиціях Георгія Нарбута фактично всі елементи складають єдину функціональну систему. Митець усвідомлено оперує засобами композиційної побудови, відповідно збереженню історичних традицій у поєднанні з новітніми течіями західно-європейського мистецтва, зокрема, стилю «модерн».

Список використаних джерел

1. Білецький П. О. Георгій Нарбут: альбом, К.: Мистецтво, 1983. 118 с.
2. Білецький П. О. Георгій Іванович Нарбут. Нарис про життя і творчість. К., 1959. 47 с.
3. Верба І. І. Мистецтво графіки. К.: Мистецтво, 1968. 101 с.
4. Владич Л. В. Мовою графіки. Київ: Мистецтво, 1967. 248 с.
5. Зайцева В. І. Художня інтерпретація літературних образів Івана Котляревського у культурно-історичному контексті кінця ХІХ – початку ХХІ століть. Дисертаційне дослідження, 2019. 180 с.

6. Лагутенко О. А. Українська графіка ХХ століття: монографія. Київ: Грані-Т, 2011. С. 184: іл.

References

1. Bilets'kyu P. O. (1983) Heorhiy Narbut: al'bom. Kyiv: "Mystetstvo" [in Ukrainian].
2. Bilets'kyu P. O. (1959) Heorhiy Ivanovych Narbut. Narys pro zhyttya i tvorchist. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Verba I. I. (1968) Mystetstvo hrafiiky. Kyiv: "Mystetstvo" [in Ukrainian].
4. Vladich, L. V. (1967) Movou grafiki [In the language of graphics]. Kyiv: "Mistectvo" [in Ukrainian].
5. Zaitseva V. I. (2019). Hydognia interpretasia literatyrnyh obraziv Ivana Kotliarevskogo v kylytrno-istorychnomy konteksti kinsia XIX – pochatky XXI stolit. Dysertasiine doslidjennia [Artistic interpretation of Ivan Kotlyarevsky's literary images in the cultural and historical context of the late 19th and early 21st centuries: Dissertation research]. Kyiv: [in Ukrainian].
6. Lagytenko, O. A. (2011) Ukrainska grafika XX stolittia [Ukrainian graphics of the 20th century]. Kyiv: "Grani-T" [in Ukrainian].